

OLVASÓNAPLÓ

KÖNYV A CSILLAGBÖRTÖNRŐL

VLADISLAV ROTBART: *Ne zaboravi druga svog*. Hronika o tamnovanju i borbi rodoljuba iz Bačke u segedinskom zatvoru (1941—1944).

Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1976.

Nemrég hagyta el a becsei Proleter nyomdát Vladislav Rotbart újvidéki jogásznak a szegedi Csillagbörtönről szóló terjedelmes könyve. A szerző maga is részt vett a népfelszabadító háborúban. A második világháború alatt mint ifjúkommunista több évet töltött a Csillagbörtönben, ahol a nehéz körülmények között, raboskodása alatt is igyekezett megőrizni a jugoszláv népi forradalom tekintélyét, melynek győzelméhez, letartóztatása előtt, vagyis 1941 novemberéig Újvidéken ő maga is hozzájárult.

Ne zaboravi druga svog (Ne feledd elvtársadat) a címe ennek a műnek, mely sorrendben a harmadik ilyen tárgyú könyv, mivel a Csillagbörtönről kilenc, illetve nyolc évvel ezelőtt már írt Milenko Beljanski (*Četiri susreta sa ljudima*) és Lazar Plavšić (*Čilag*). Mindamellet Vladislav Rotbart műve új adatokat tár fel Bácska és Baranya részvételéről a népfelszabadító háborúban, és a háttérben működők százainak sorsáról, akik az ellenség kezére kerültek mint a JKP, a JKISZ, illetve a népfelszabadító mozgalom tagjai. Újvidék, Szenttamás, Csantavér, Topolya, Becse, Ada, Zenta, Péterréve, Zsablja, Csúrog, Kula, Verbász, Bácspalánka, Petróc, Zombor, Bezdán és más bácskai és baranyai helység rendőrségein történt több hetes kínvallatás után, a Csillagbörtönbe került harcosok nem mindennapi körülmények között találták magukat. Itt kellett folytatniuk illegális forradalmi tevékenységüket, s ebben szép eredményeket is értek el, ami a politikai egységhez vezetett. Emelkedett az eszmei-politikai színvonaluk, aminek nagy jelentősége volt a rabok kiszabadulása idején, amikor a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereghez csatlakoztak, vagy bekapcsolódtak a hatóság és a párt munkájába, ahol kiténtek politikai tapasztalatukkal és a marxizmus ismeretével.

Nincs róla tudomásom, hogy bárki ilyen kimerítő ismertetőt adott volna azokról a személyekről, harcosokról, akik a népfelszabadító háború alatt a börtönben tevékenykedtek, mint azt a *Ne zaboravi druga svog* írója tette. Vladislav Rotbartnak sokévi munka után sikerült, rövid életrajzok formájában, bemutatni 752 harcost, feltüntetve nevüket, foglalkozásukat, születésük idejét és helyét, részvételüket a népfelszabadító mozgalomban, mennyi időre ítélték el őket, mikor kerültek a Csillagbörtönbe és mi lett további sorsuk.

Önfelelőző munkája eredményeként a népi forradalom ismeretlen lapjait tárja fel. Művéből megtudjuk, hogy Bácskában és Baranyában a 752 harcos közül 425 elesett, vagy felakasztották őket, vagy a keleti fronton kényszermunkásként, vagy később valamelyik németországi gyűjtőtáborban pusztultak el, ahova 1944 novemberében—decemberében, illetve 1945 janu-

árjában kerültek. A fasiszták leszámolása a jugoszláv népi forradalom harcosaival (valamint a kommunista párt magyarországi tagjaival és a magyar antifasisztákkal) a végletekig durva és brutális volt.

Ki ez a 752 harcos?

Közülük 252 munkás, 149 földműves, 130 napszámos, 71 tanuló és egyetemista, 49 tisztviselő, 44 kereskedő és kereskedősegéd, 28 inas, 29 házi-asszony és más foglalkozású. Bácska és Baranya harcosainak szociális összetétele jól tükrözi, milyen jellegű volt Jugoszláviában a népi forradalom. Népfelszabadító harcunk alaposabb tanulmányozása érdekében azonban más adatokkal is szükséges foglalkozni. Ezek pedig a harcosok és antifasiszták nemzetiségi összetételéről beszélnek. A Csillagbörtön rabjai között 1941 augusztusától 1944 szeptemberéig — amikor a börtönt a rabokkal együtt Vácra helyezték át — 563 szerb, 66 magyar, 45 zsidó, 33 ruszin, 23 szlovák, 19 horvát és más nemzetiségű volt. A felsorolásban kizárólag a jugoszlávokról van szó.

Ez a szociális és nemzeti összetétel igazolta a kommunista párt állásfoglalását a nemzetiségi kérdésben, aminek a történelem adott pillanatában osztály- és forradalmi jelentősége volt.

Még egy fontos adat: a Csillagbörtön 752 rabja közül 246 tagja, illetve jelöltje volt a Jugoszláv Kommunista Pártnak.

Vladislav Rotbart könyvét nem az elejétől kezdtem értékelni és elemezni, hanem csupán a 335. oldaltól a 458. oldalig, vagyis a végéig. Am a szerző az elítélt harcosok időrendi érkezéséről, a különleges eseményekről (mint például elvtársak és egy elvtársnő felakasztásáról) meg arról is készített kimutatást, ki mikor halt meg, kit hogyan kínoztak, s ezzel a szerző újabb szolgálatot tesz a történelemnek és a népi forradalom történetének. Ezek az adatok teszik különösen értékesé munkáját. A népfelszabadító harcokról írva, mindannyian igyekeztünk minél több adatot gyűjteni, de Vladislav Rotbart ebben a legmesszebb jutott. Ezzel nem akarom senki munkáját lebecsülni, de kevés könyv íródott a raboskodásról és gyűjtőtáborokról, a forradalom sajátos ízzópontjairól, melyben az adatokat olyan aprólékos gond- dal és lelkiismeretességgel, felelősségteljesen gyűjtötték össze, mint azt szerzőnk tette.

Könyvében Magyarország jogi rendszerét is bemutatja, melyet a burzsoázia és a feudális arisztokrácia, hogy úgy mondjam, lankadatlanul taszított a fasiszmus karjaiba 1919 augusztusától kezdve, amikor Horthy Miklós vérbe fojtotta a proletárforradalmat, a német fasiszmushoz való teljes csatlakozásáig. Amikor aztán 1941 áprilisában bekövetkezett Bácska, Baranya és a Muraköz megszállása, a magyar burzsoázia szembetalálja magát a nem várt osztályellenséggel, a Jugoszláv Kommunista Párt illegális munkájával. A leigázott Jugoszláviában már a megszállás első heteiben észlelhető a JKP működése, és ami a legmegdöbbentőbb számára, a JKP, a JKISZ tagjai és a népfelszabadító mozgalom aktivistái között sok a bácskai és baranyai magyar.

Hogy a jugoszláv és magyar kommunisták és antifasiszták forradalmi tevékenységét a Csillagbörtönben teljes egészében bemutassa, a szerző számára a legnagyobb nehézséget az okozta, hogy ő mint kiskorú külön épületben volt elhelyezve 25—30 társával, a központi épületben pedig ugyanakkor 100 meg néha 250 harcost tartottak fogva, s itt volt a rabok politikai közösségének vezetősége is. A szerző mégis sokat és részletesen foglalkozik az itt kifejtett politikai munkával. Amikor azonban 1942 októberében — novemberében az elvtársak nagyobb részét kényszermunkára vitték, a börtönben bizonyos politikai változás állt be. A közösség nehéz órákat élt akkor át, szétforgácsolódtott, és kis szervezetek keretében munkálkodott tovább. Nehéz volt megküzdeni ezzel a helyzettel, melyet a káderhiány okozott.

1943 májusában, amikor Szegedre 39 harcos érkezett az újvidéki börtönből és néhány elvtárs Budapestről, ez a helyzet megváltozott. A politikai közösség, a börtönviszonyokhoz mérten, újra nagy méreteket öltött. Folytatódott az igen intenzív politikai munka, megszilárdult a rabok harci szelleme, és olyan szívélyes elvtársi kapcsolatok alakultak ki, hogy méltán mondhatjuk: ezek a visszaemlékezés legszebb lapjai. Vladislav Rotbartnál azonban — mi-

vel már a politikai munkát, ennek szervezőit és hordozóit előzőleg részletesen megírta — alábbhagy kissé a lendület, nincs már ereje ugyanolyan felelősséggel írni az újonnan alakult helyzetről, mely semmivel sem volt kevésbé forradalmi és értékes az 1942. évinél. Ha tárgyilagos akarok lenni, be kell vallanom, hogy nem kellemes dolog egy könyvben elismételni azt, amit már egyszer elmondtunk; de amennyi hasonlatosság volt az újonnan alakult közösség és a régi között, ugyanannyi volt a különbség is közöttük, s ezek a különbségek adták meg jellegzetességüket. Az, hogy külön épületben volt elhelyezve, Vladislav Rotbartnak mint írónak megnehezítette a munkáját, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül, amikor könyvét értékeljük. Am ha ez mentő körülményül szolgálhat is arra, hogy a második kollektívát kevésbé mutatta be, azt azért mégsem engedhette volna meg magának, hogy a könyv lapjairól Vasilije Živčić tartson erkölcsi prédikációt. Rőla is lehetett volna mondani egy-két szót, mint a többiekéről. Mert a raboskodás alatt nem volt kötelező a politikai közösség tagjának lenni, de megengedhetetlen, hogy a közösségről olyan személy szóljon, akire a szervezett politikai munka legkevésbé vonatkozott.

Ha már volt benne annyi erő, hogy megírja 35 szerzői ív terjedelmű könyvét, s öt-hat évig dolgozzon rajta, Vladislav Rotbartnak beszélnie kellett volna a Magyar Kommunista Párt tagjairól és a magyar antifasisztákról is, akik elég nagy számban voltak a Csillagbörtönben. A jugoszlávok és a magyarok ugyanannak a politikai közösségnek voltak tagjai, ugyanazokban az akciókban vettek részt, és nem kétséges, hogy ez a kétoldalú, szívélyes közreműködés hozzájárult a megértéshez és a harcosok közötti kapcsolat megerősítéséhez. Igaz, említi a magyar elvtársakat, amikor Budapestről Szegedre hozták őket, de kár, hogy minden magyar elvtárs nem kapott a könyvben olyan megtisztelő helyet, mint a jugoszlávok. A magyar harcosokról szóló adatokat külön lehetett volna választani, ami nem lett volna felesleges munka és amit senki sem kifogásolt volna.

A könyv címét Erdős László magyar forradalmár költő verse után kapta, melyet Boža Bunjevački becei harcosnak ajánlott, s melynek utolsó sora így hangzik: „... s ne feledd elvtársadat!”

Vladislav Rotbart a maga részéről mindent megtett, hogy az elvtársak emléke tovább éljen és megmaradjon a becsületes emberek emlékezetében. A *Ne zaboravi druga svog* tele van adatokkal és érdekes eseményekkel. Minden olvasó szívesen veszi majd kezébe, tisztelettel gondolva a könyv 458 lapján megelevenedett harcosokra. A Bácskáról szóló történelemben és irodalomban egyaránt újat, értékeset nyújtott és meggyőződésem, hogy nagy felelősséggel és lelkiismeretességgel íródott. Ajánlom mindenkinek, nemcsak a Csillagbörtönben sínylődő rabokra és az elmúlt háborús évekre való visszaemlékezés miatt, hanem azért is, mert partizándalt pengetnek ezeken a hűron. Dalt, mely bátorságot önt a csüggedőkbe és talpra állít a roham előtt!

A *Ne zaboravi druga svog* nevelő jelentősége vitathatatlan és általa nemcsak az idősebbek, de a legfiatalabb olvasók is nem mindennapi értékes olvasmányhoz jutnak.

MILENKO BELJANSKI
(Fordította: *Burkus Valéria*)